

УДК 332.3
© 2012

О.О. Бредіхін

*КП «Київський інститут
земельних відносин»*

** Науковий керівник —
академік НААН
О.Г. Тараріко*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ*

*Проаналізовано методологічне забезпечення
та реальний стан відновлення сільсько-
господарських земель. Запропоновано заходи
з удосконалення механізмів їх відновлення.*

У Законі України «Про основні засади (стра-тегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» зазначено, що в галузі охорони земель і ґрунтів стан земельних ресурсів є близьким до критичного. За період здійснення земельної реформи значна кількість проблем у сфері земельних відносин не лише не розв'язана, а й загострилася. За останні десятиріччя значно зменшився вміст поживних речовин у ґрунтах, а втрати гумусу щороку становлять 0,65 т/га. Законодавчо визнано екологічний стан сільськогосподарських земель катастрофічним та наголошено на необхідності вжиття радикальних заходів щодо їх відновлення.

Мета досліджень — проаналізувати сучасні проблеми реалізації заходів з відновлення сільськогосподарських земель та визначити перспективні напрями їх вирішення.

Результати досліджень. Основні завдання охорони земель — забезпечити збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих властивостей земель. Характеристики якості земель використовують у системі моніторингу земель для прогнозування та своєчасного запобігання деградаційним процесам, охорони і раціонального їх використання. Облік кількості та якості земель, бонітування ґрунтів, економічної і грошової оцінок є також складовими Державного земельного кадастру, відомості з якого використовують для регулювання земельних відносин, визначення розміру плати за землю і цінності земель у складі природних ресурсів. Показники якості ґрунтів дають можливість адекватно та оперативно оцінювати сучасний стан ґрунтів, діагностувати всі види їх деградації. Проте значна кількість показників, отримана різними організаціями, нерідко без дотримання єдиних стандартизованих (сертифікованих) методик, не може забезпечити цілісну якість земель у різних регіонах і країні загалом. При цьому заслуговують на увагу комплексні показники, за допомогою яких численні різні ознаки, що зумовлюють основні параметри ґрунтових режимів, виражають через узагальнювальну оцінку родючості з урахуванням її ефективності та еволюції. Прикладом визначення таких показ-

ників є метод розрахунку зведеного показника якості ґрунтів (ЗПЯГ), за яким спочатку за принципом функції бажаності здійснюють відповідне функціональне перетворення окремих показників агрохімічних та фізико-хімічних властивостей, а потім визначають середнє геометричне вже перетворених показників — окремих параметрів оптимізації. Цей метод апробовано Т.О. Грінченком (2008 р.) на прикладі розрахунку ЗПЯГ для ріллі Полісся, Лісостепу, Степу, передгірних та гірських районів Передкарпаття і Закарпаття, низини Закарпаття [1, 2]. Основною перевагою такого оцінювання якості сільськогосподарських земель є те, що оцінку можна здійснити в межах будь-якої території. Осільки для визначення ЗПЯГ використовують дані агрохімічної паспортизації, отримуємо можливість аналізу змін якісних характеристик щонайменше 1 раз на 5 років, а за необхідності — щороку. У результаті аналізу даних, отриманих Т.О. Грінченком, встановлено, що в 1995 р. ЗПЯГ досяг свого максимального значення в Поліській та Лісостеповій зонах і становив відповідно 49,3 та 72,5 бала, у Степу максимуму було досягнуто у 2000 р. — 76,1 бала. За останні 10 років цей показник значно знизився майже в усіх зонах і становив 40,7 бала на Поліссі, 68,5 — в Лісостепу, 34,07 — Степу та 73 — в Закарпатській низині. Якщо збільшення показника ЗПЯГ у період до 1995 р. відбувалося з проміжком 0,26–1,46 бала на рік у Лісостепу та 0,6–1,9 бала на Поліссі, то його максимальне зниження на Поліссі та в Лісостепу після 1995 р. становило відповідно 0,66 та 1,22 бала. Найбільші щорічні відхилення відбулися в низині Закарпатської зони, де максимальне зниження (після 1995 р.) становило 2,13 бала, а підвищення (до 1990 р.) — 3 бали.

Попри здійснення земельної реформи її головної мети — створення дбайливого землевласника — ще не досягнуто. Основна маса землевласників — це люди похилого віку, які не мають достатніх соціальних та фінансових можливостей самостійно використовувати свої земельні паї. За використання сільськогосподарських земель у державі переважають орендні відносини. Тому на етапі розвитку земельно-

Гранично допустимі відхилення показника ЗПЯГ у різних природно-кліматичних зонах України, балів за рік

Природно-кліматична зона	Зниження*		
	допустиме	критичне	фатальне
Полісся	<2,0	>2,0	>2,5
Лісостеп	<1,5	>1,5	>2,0
Степ	<1,5	>1,5	>2,0
Передкарпаття	<2,5	>2,5	>3,0
Закарпаття	<1,5	>1,5	>2,0
Закарпатська низина	<3,0	>3,0	>3,5

* Найбільші(округлені) відхилення показника ЗПЯГ за весь період (1965–2005 рр.) проведення агрохімічної паспортизації сільськогосподарських земель у відповідних природно-кліматичних зонах.

правових відносин актуальним є запровадження істотних важелів впливу на процес використання сільгоспземель з боку землевласників та держави. Потребують радикальних змін механізми здійснення контролю за дотриманням законодавства з охорони земель щодо застосування санкцій за погіршення якості сільськогосподарських земель або їх псування. На часі і запровадження механізмів стимулювання дбайливого землекористування. Донині робота зазначених вище механізмів фактично блокується через відсутність критично допустимих кри-

теріїв оцінки погіршення якісних показників сільськогосподарських земель за їх використання. Застосовуючи практично прагматичний метод припущення критично допустимих погіршень показників якості ґрунтів, які будуть відновлені (з практичного досвіду використання сільськогосподарських земель за 1965–2005 рр.), можна стверджувати, що такими критеріями можуть бути максимальні відхилення (зменшення, збільшення) показника ЗПЯГ у відповідних природно-кліматичних зонах. Показники допустимих, критичних та фатальних знижень якості земель у відповідних природно-кліматичних зонах наведено в таблиці.

Слід зазначити, що ці показники ґрунтуються лише на фізико-хімічних властивостях ґрунтів і, на відміну від бонітування, економічної та грошової оцінок, не містять у собі результатів господарської діяльності (урожайності). Вони дають можливість оцінювати стан земельної ділянки (території) як потенційного ресурсу незалежно від соціально-економічних умов її використання. Застосування таких критеріїв забезпечує важелями впливу на якісний стан сільськогосподарських земель безпосередніх їхніх власників (державу, громади, фізичних та юридичних осіб) під час передавання ділянок в оренду. Ці критерії також можуть бути використані у здійсненні державного контролю за дотриманням законодавства про охорону земель, зокрема за встановлення фактів порушень і застосування санкцій та стимулювання землекористувачів.

Висновки

За стійкої тенденції до погіршення якості сільськогосподарських земель постає питання посилення заходів з їх відновлення, а саме: у користуванні сільськогосподарськими землями слід вживати агротехнічних, меліоративних та інших заходів, спрямованих не лише на отримання поточного врожаю, а й на приведення якісних показників земель у їхній попередній найкращий стан; розробити методику визначення заподіяної шкоди у зв'язку з погіршенням якості та псуванням сільськогосподарських земель із застосуванням допустимих, критич-

них і фатальних показників зниження якості ґрунтів; ввести обов'язковий пункт у договори оренди земельних ділянок щодо відповідальності орендарів за погіршення якості земель та розробити механізм стимулювання землекористувачів за поліпшення якісних показників ґрунтів. Реалізація цих заходів дасть змогу збалансувати економічні інтереси між державою, власниками земельних ділянок та землекористувачами, що ґрунтуються на прозорій системі відносин, спрямованих на відновлення сільськогосподарських земель.

Бібліографія

1. Атлас мониторинга комплексной оценки плодородия почв Лесостепи и Степи Украины/ Т.А. Гринченко, И.И. Лепенина и др. — Х.: Издательство «КП Типография № 13», 2008. — С. 14–70.

2. Атлас мониторинга комплексной оценки плодородия почв пашни Полесья, Закарпатской низменности, предгорных и горных районов Карпат Украины/Т.А. Гринченко, И.И. Лепенина и др. — Там само. — С. 10–68.